

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

TARJIMADA KOMMUNIKATIV-PRAGMATIK ASPEKTNING AHAMIYATI

Saidqodirova Dilfuzaxon Saidqodirovna,
filologiya fanlari doktori, dotsent
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
disuper@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15183878>

Annotatsiya. Ushbu maqola tarjima jarayonida kommunikativ-pragmatik aspektning ahamiyatini o'rganadi. Tarjima nafaqat lingvistik birliklarni bir tildan boshqasiga o'tkazish, balki madaniy, ijtimoiy va pragmatik kontekstlarni ham o'z ichiga oluvchi murakkab jarayondir. Maqolada kommunikativ-pragmatik yondashuvning tarjima nazariyasi va amaliyotidagi roli, tarjimaning asliy matnning kommunikativ maqsadini saqlab qolishdagi ahamiyati, shuningdek, tarjimon oldida turgan kommunikativ-pragmatik muammolar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tarjima, kommunikativ-pragmatik aspekt, pragmatika, ekvivalentlik, madaniyatlararo kommunikatsiya, tarjima strategiyalari, lingvistik pragmatika.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslikda kommunikativ-pragmatik yondashuv tobora ko'proq ahamiyat kasb etmoqda. Bunga sabab, tarjima jarayoni shunchaki lingvistik transformatsiyalardan iborat emas, balki u ikki til va madaniyat o'rtasidagi kommunikatsiyani ta'minlashga qaratilgan murakkab jarayondir [1]. Tarjima orqali faqatgina so'zlar emas, balki muallif niyati, kommunikativ maqsadi va matnning pragmatik ta'siri ham uzatilishi lozim.

Kommunikativ-pragmatik aspekt tarjima nazariyasining markaziy tushunchalaridan biri hisoblanadi. U tarjima qilinayotgan matnning kommunikativ vazifasi, adresant va adresat o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek, matnning pragmatik ta'siri bilan bog'liq [2]. Ushbu maqolaning maqsadi tarjima jarayonida kommunikativ-pragmatik aspektning ahamiyatini tadqiq etish, tarjima amaliyotida uning qo'llanilishini tahlil qilish va tarjimonlar duch keladigan asosiy muammolarni aniqlashdan iborat.

Asosiy qism. Ushbu tadqiqot adabiyotlar tahlili metodologiyasiga asoslangan. Tadqiqot doirasida o'zbek, rus va g'arb tarjimashunosligiga oid ilmiy manbalar o'rganildi. Kommunikativ-pragmatik yondashuvning tarjima nazariyasi va amaliyotidagi o'rni tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tahliliy va tizimli yondashuvlar qo'llanildi. Matnlarning pragmatik xususiyatlarini tahlil qilish va tarjima strategiyalarini o'rganish orqali kommunikativ-pragmatik aspektning tarjimadagi ahamiyati aniqlandi.

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Kommunikativ-pragmatik yondashuv tarjima nazariyasi va amaliyotiga yangicha qarashni taklif etadi. Bu yondashuv tarjimini faqat lingvistik hodisa sifatida emas, balki kommunikativ jarayon sifatida ham ko'rib chiqadi [3]. Nida va Tayberning fikricha, tarjima natijasida aslyat matnining kommunikativ maqsadi va ta'siri saqlanib qolishi lozim [4]. Ular tomonidan taklif etilgan "dinamik ekvivalentlik" tushunchasi aynan shu g'oyaga asoslangan.

Kommunikativ-pragmatik yondashuv doirasida tarjima matnning kommunikativ vazifasini saqlash va maqsadli auditoriyaga aslyatga maksimal darajada yaqin bo'lgan ta'sirni ko'rsatish sifatida tushuniladi. Bu esa tarjimondan nafaqat til bilimlarini, balki madaniyat, kommunikatsiya nazariyasi va pragmatika sohasidagi bilimlarni ham talab etadi.

Pragmatik adaptatsiya - bu tarjima jarayonida matnni maqsadli auditoriyaning madaniy-pragmatik xususiyatlariga moslashtirishdir. Komissarovning ta'kidlashicha, pragmatik adaptatsiya tarjima strategi-yasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [5]. U quyidagi holatlarda zarur bo'ladi:

1. Aslyat matni pragmatik presuppozitsiyalarga ega bo'lganda
2. Madaniy-spetsifik tushunchalar mavjud bo'lganda
3. Kommunikativ-pragmatik konvensiyalar farq qilganda
4. Nutq aktlarining ifodalanish usullari farq qilganda

Shveytsarning tadqiqotlari ko'rsatishicha, pragmatik adaptatsiya tarjima samaradorligining muhim omilidir [6]. U tarjima qilingan matnning maqsadli auditoriya tomonidan to'g'ri qabul qilinishini ta'minlaydi.

Tarjima strategiyasini tanlashda matnning kommunikativ maqsadi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Reyssning funksional tarjima nazariyasiga ko'ra, tarjima strategiyasi matnning tipiga qarab tanlanishi lozim [7]. Informativ, ekspressiv va operativ matnlar uchun turli strategiyalar qo'llaniladi.

Informativ matnlar tarjimasida asosiy e'tibor axborot uzatishning aniqligiga qaratiladi. Ekspressiv matnlarda (badiiy adabiyot, she'riyat) estetik ta'sir va uslubiy xususiyatlarni saqlash muhim. Operativ matnlarda (reklama, targ'ibot) esa pragmatik ta'sir birinchi o'ringa chiqadi.

Tarjimon amaliyotda quyidagi kommunikativ-pragmatik muammolarga duch keladi:

1. Madaniy-spetsifik tushunchalarni tarjima qilish
2. Pragmatik presuppozitsiyalar farqini hisobga olish
3. Nutq aktlarining ekvivalentligini ta'minlash
4. Kommunikativ konvensiyalar farqini kompensatsiyalash

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Vermeer va Reyssning skopos nazariyasiga ko'ra, tarjimaning muvaffaqiyati uning kommunikativ maqsadga erishish darajasi bilan belgilanadi [8]. Tarjimon asliyat matnining pragmatik xususiyatlarini saqlab qolish va uni maqsadli auditoriyaga moslashtirish o'rtasida muvozanat topishi lozim.

Kommunikativ-pragmatik yondashuv zamonaviy tarjima amaliyotining ajralmas qismiga aylandi. Bu ayniqsa reklama, ommaviy axborot vositalari, diplomatik va biznes matnlar tarjimasida yaqqol ko'rinadi.

Halidey va Hasan tomonidan ishlab chiqilgan matn lingvistikasi konsepsiyalari tarjimada ham qo'llaniladi [9]. Matnning kogerentligi, kohezivasi va kommunikativ butunligi tarjima jarayonida saqlanishi lozim. Bu tarjimondan matnning strukturasi va kommunikativ vazifasini chuqur tahlil qilishni talab etadi.

Kommunikativ-pragmatik aspektning tarjimadagi ahamiyati haqidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarjima nafaqat lingvistik, balki kommunikativ jarayon hamdir. Tarjimonning vazifasi shunchaki so'zlarni tarjima qilish emas, balki kommunikativ maqsadni saqlash va pragmatik ta'sirni uzatishdir.

Veley-Lederer tarjimaga "interpretativ" model nuqtai nazaridan yondashib, tarjima - bu matnni tushunish va qayta ifodalash jarayoni ekanligini ta'kidlaydi [10]. Bu model kommunikativ-pragmatik yondashuvga mos keladi, chunki u tarjimonning matn mazmunini tushunish va uni boshqa tilda qayta ifodalash qobiliyatini birinchi o'ringa qo'yadi.

Kommunikativ-pragmatik yondashuvning afzalligi shundaki, u tarjimani madaniyatlararo kommunikatsiya kontekstida ko'rib chiqadi. Bu esa globallashtirish sharoitida tarjimaning rolini yanada oshiradi. Zamonaviy dunyoda tarjimon nafaqat til vositachisi, balki madaniyatlararo mediator ham hisoblanadi.

Xulosa. Tarjimada kommunikativ-pragmatik aspektning ahamiyati beqiyosdir. U tarjimaga yangicha qarashni taklif etib, tarjima jarayonini faqat lingvistik transformatsiyalar sifatida emas, balki kommunikativ jarayon sifatida ham tushunishga imkon beradi. Kommunikativ-pragmatik yondashuv tarjimonga asliyat matnining kommunikativ maqsadini saqlash va maqsadli auditoriyaga mos keladigan pragmatik ta'sirni yaratish imkonini beradi.

Zamonaviy tarjimashunoslik va tarjima amaliyotida kommunikativ-pragmatik aspektga e'tibor qaratish muhimdir. Bu tarjima sifatini oshirishga, madaniyatlararo kommunikatsiyani yaxshilashga va tarjimaning ijtimoiy-madaniy rolini kuchaytirishga yordam beradi.

Kelajak tadqiqotlari kommunikativ-pragmatik yondashuvning konkret janrlarga tatbiqini, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida tarjima strategiyalarini va

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

kommunikativ-pragmatik aspektning mashina tarjimasi sifatini oshirishdagi rolini o'rganishga qaratilishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Komissarov, V.N. (2002). Zamonaviy tarjimashunoslik. Moskva: ETS.
2. Nida, E.A., & Taber, C.R. (1982). The Theory and Practice of Translation. Leiden: E.J. Brill.
3. Shveyser, A.D. (1988). Tarjima nazariyasi: status, muammolar, aspektlar. Moskva: Nauka.
4. Nida, E.A., & Taber, C.R. (1969). The Theory and Practice of Translation. Leiden: E.J. Brill.
5. Komissarov, V.N. (1990). Tarjima nazariyasi. Moskva: Visshaya shkola.
6. Shveyser, A.D. (1973). Tarjima va lingvistika. Moskva: Voenizdat.
7. Reiss, K. (2000). Translation Criticism – The Potentials and Limitations. Manchester: St. Jerome Publishing.
8. Vermeer, H.J., & Reiss, K. (2014). Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained. London: Routledge.
9. Haliday, M.A.K., & Hasan, R. (1976). Cohesion in English. London: Longman.
10. Velej-Lederer, D. (2003). Interpretativ tarjima nazariyasi. Paris: Didier Erudition.